

УДК 321.01:328.123.001.11

© А.А. Руденко, 2015

[http:// orcid.org/0000-0002-7208-4085](http://orcid.org/0000-0002-7208-4085)

А. А. Руденко

ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ ПОЛІТИЧНОЇ ОПОЗИЦІЇ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ВІТЧИЗННОГО ПОЛІТОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ

У статті здійснюється спроба систематизувати сучасні дослідження проблемного поля політичної опозиції, які існують у вітчизняному політологічному дискурсі, в контексті визначення нових перспективних напрямків його вивчення. Представлені у провідних наукових спеціалізованих виданнях з соціально-політичної проблематики результати досліджень пропонується виокремлювати в три великі групи, які віддзеркалюють певні напрямки у вивченні проблем політичної опозиції. Перспективи подальшого аналізу вбачаються у посиленні теоретико-методологічної складової існуючих дослідницьких стратегій, насамперед, через звернення до основних положень конфліктологічного підходу.

Ключові слова: опозиція, політична опозиція, парламентська опозиція, політичний інститут, політичний процес, політологічний дискурс.

А. А. Руденко

ПРОБЛЕМНОЕ ПОЛЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ОППОЗИЦИИ В КОНТЕКСТЕ ОТЕЧЕСТВЕННОГО ПОЛИТОЛОГИЧЕСКОГО ДИСКУРСА

В статье осуществляется попытка систематизировать современные исследования проблемного поля политической оппозиции, которые представлены в отечественном политологическом дискурсе, в контексте определения новых перспективных направлений его изучения. Представленные в ведущих научных специализированных изданиях по социально-политической проблематике результаты исследований предлагается объединять в три большие группы, которые отражают определенные направления в изучении проблем политической оппозиции. Перспективы дальнейшего научного анализа видятся в усилении теоретико-методологической составляющей существующих исследовательских стратегий, прежде всего, через обращение к основным положениям конфликтологического подхода.

Ключевые слова: оппозиция, политическая оппозиция, парламентская оппозиция, политический институт, политический процесс, политологический дискурс.

A. A. Rudenko

PROBLEM FIELD OF POLITICAL OPPOSITION IN THE CONTEXT OF THE DOMESTIC POLITOLOGICAL DISCOURSE

In the article attempt to systematize modern researches of a problem field of political opposition which are presented in a domestic politological discourse, in a context of determination of new perspective directions its studying is performed. Presented into leading scientific specialized editions on a social and political problematic results of researches are offered to be united in three big groups which reflect certain directions in studying of problems

of political opposition. Prospects of the further scientific analysis see in strengthening of a theoretical and methodological component of existing research strategy, first of all, through circulation to substantive provisions the conflictological approach.

Key words: *opposition, political opposition, parliamentary opposition, political institute, political process, politological discourse.*

Постановка проблеми. Становлення демократичного суспільства в Україні вносить у сучасний вітчизняний політологічний дискурс нові теми для вивчення й обговорення. Серед останніх, особливе місце займають питання про визначення природи та ролі політичної опозиції в сучасних демократичних трансформаціях, що відбуваються в українському суспільстві.

Аналіз актуальних досліджень. Слід підкреслити, що деякі аспекти проблемного поля політичної опозиції стали предметом активних досліджень вітчизняних політологів ще на початку 2000-х років. Як результат – у 2007–2009 роках були захищені шість дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук на відповідні теми: «Політична опозиція як інститут сучасної демократії» (Вінничук Н.Ю., 2007); «Політична опозиція в системі владних відносин України» (Бондар С.С., 2008); «Політична опозиція в Україні та республіці Польща в умовах демократичної трансформації: порівняльний аналіз» (Кукуруз О.В., 2008); «Політична опозиція як інститут демократії та суб'єкт політичного процесу сучасного українського суспільства» (Піскарьова Н.І., 2008); «Опозиція як чинник формування демократичної політичної системи в Україні» (Ткаченко Т.В., 2009) та «Парламентська опозиція як чинник функціонування сучасної демократії» (Зарицька І.В., 2009) [2; 5; 7; 8; 12; 16]. Далі дослідження були продовжені й в інших напрямках можливого аналізу проблемного поля політичної опозиції (і не тільки з позицій політичної науки). Проблеми політичної опозиції стають предметом дослідження соціології, юридичних галузей знань та наук з державного управління (так, у 2011 році В.В. Сичовою була захищена дисертація на здобуття ступеня доктора наук з державного управління на тему «Взаємодія інституту політичної опозиції та державного управління:

теоретико-методологічне обґрунтування»). Однак, по визнанню деяких представників системи соціально-політичних знань, комплексне вивчення цього елемента політичної реальності ще потребує подальших дослідницьких зусиль.

Виходячи із цього, **мета статті** – систематизувати сучасні дослідження проблемного поля політичної опозиції у вітчизняному політологічному дискурсі в контексті визначення нових перспективних напрямків його вивчення.

Виклад основного матеріалу. Слід підкреслити, що в статті Д.І. Цимбалюка «Дослідження інституту опозиції в сучасній Україні» (2013) була здійснена достатньо вдала спроба щодо докладного опису «досліджень українських науковців інституту опозиції: її сутності, мети, значення для розвитку демократичної країни, інституціоналізації» з метою надання можливості «сформуванню загальної думки про стан дослідження інституту опозиції в Україні під різними кутами зору» [17, с. 111]. На наш погляд, автору дійсно вдалося певним чином презентувати реальну ступінь розробленості проблем політичної опозиції у вітчизняному політологічному дискурсі, але, на жаль, (виходячи з посилань на наведену джерельну базу), тільки станом на кінець 2008 року.

Слід зазначити, що вже з другої декади ХХІ сторіччя в політологічний дискурс щодо політичної опозиції (насамперед, завдяки увазі з боку представників наук з державного управління) вводиться новий напрямок дослідження, який пов'язаний з розглядом «парламентської опозиції як складової підвищення ефективності урядування у контексті пошуку оптимальної моделі виборів, управління та децентралізації влади у сучасних умовах» [див., напр., 11, с. 259; 14].

Інший дослідницький вектор у політологічному дискурсі формується у цей же час завдяки результатам реальної практики функціонування української політичної опозиції – конструювання її позитивного іміджу та

визначення його ролі у побудові позитивного мас-медійного портрету української держави [див., напр., 6].

У цілому ж, аналіз публікацій, що містять результати дослідження різних аспектів проблемного поля політичної опозиції, і представлені у провідних спеціалізованих наукових виданнях з соціально-політичної проблематики (від науково-теоретичного і громадсько-політичного Альманаху «Грані» до «Гілеї: наукового вісника») дозволяють констатувати наступне.

Усі праці вітчизняних дослідників можна об'єднати в три великі групи, які віддзеркалюють певні напрямки у вивченні проблем політичної опозиції.

Перша група статей спеціалізується на визначенні теоретико-методологічних засад як для експлікації самого поняття «політична опозиція», так і для розгляду цього елемента соціально-політичної реальності в основних варіантах його інтерпретацій як-то:

- соціально-політичного феномена (С.С. Бондар, В.В. Бусленко);
- невід'ємного компонента демократичного суспільства і правової держави (М.В. Морарь);
- інституту сучасної демократії (Д.І. Цимбал);
- суб'єкту політичного процесу (В.К. Орловський);
- особливого типу політичної діяльності (І.В. Саєнко);
- важливої складової політичної конкуренції в умовах демократії (І.В. Саєнко, С.В. Щедров);
- форми прояву політичного протесту (Г.І. Берестова, Т.В. Ткаченко).

Слід зазначити, що для цієї групи публікацій характерна така дослідницька стратегія – спочатку дається визначення та еволюція концепту «політична опозиція», а потім виокремлюється та застосовується можливий теоретико-методологічний підхід щодо його дослідження. Майже завжди дослідники пропонують звертатися до основних положень інституційного методу [див., напр. 3–4; 10].

Другу групу публікацій, присвячених розгляду сучасних проблем існування політичної опозиції, складають результати досліджень її саме парламентської форми. У центрі уваги вітчизняних представників політичної науки знаходяться такі моменти як:

– історія становлення поняття «парламентська опозиція» у зарубіжній та українській політико-правовій думці (О. Совгиря);

– основні моделі організації парламентської опозиції її форми, функції, участь у політичному житті (М.І. Росенко).

– умови та чинники інституалізації парламентської опозиції (Ю.Д. Древаль, Н.К. Пеньковська, С.С. Шаранич,)

– напрямки формування позитивного іміджу парламентської опозиції (К.О. Ірха, В.К. Орловський, М.І. Росенко);

– особливості становлення та проблеми ефективної діяльності парламентської опозиції в Україні (О.М. Масловська, Д.І. Цимбал).

Для другої групи публікацій притаманне постійне звернення до аналізу взаємозв'язку, який існує між такими політичними інститутами і процесами як «поділ галузей влади», «розподіл владних повноважень», «парламент», «парламентська опозиція», «політичні партії», «прийняття політичних рішень».

Вітчизняні представники соціально-політичної галузі знань, результати досліджень проблем політичної опозиції яких формують третю групу публікацій з цієї проблематики, насамперед, акцентують увагу на всебічному аналізі певних історичних та нормативно-правових (інституціональних) аспектів опозиційної діяльності саме в українській державі. Предметом їхніх досліджень виступають:

– статус політичної опозиції у системі соціально-політичних відносин України (К.О. Ірха);

– етапи функціонування політичної опозиції в Україні (О.М. Масловська, В.К. Орловський);

- особливості діяльності опозиції на сучасному етапі українського державотворення (К.О. Ірха, Г. Зеленько, І.О. Поліщук);
- перспективи розвитку інституту опозиції в Україні (І.О. Поліщук, Д.І. Цимбал).

Особливістю даної групи досліджень є їхня певна багатоплановість у розгляді аналізованої проблеми. Тобто, у контексті досягнення поставленої мети, (зорієнтованої на аналіз конкретних аспектів у вивченні проблемного поля політичної опозиції на сучасному етапі розвитку українського суспільства), вчені «прагнуть» до всебічного розгляду й тих моментів, які, безпосередньо не є предметом дослідження, але, безумовно, корелюють із ним.

Наприклад, метою статті І.О. Поліщука «Інститут політичної опозиції за умов транзитивного державного режиму в Україні» є «визначення специфіки становлення та функцій інституту політичної опозиції в сучасній Україні» [13]. У контексті досягнення поставленої мети дослідником запропоновано розглянути такі питання:

«проаналізувати історичну еволюцію уявлень про політичну опозицію та її роль у суспільстві;

розкрити сучасні тренди та функціональну складову розвитку інституту політичної опозиції;

здійснити аналіз місця опозиції в процесі контролю за державною владою в контексті боротьби з корупцією;

розробити рекомендації щодо підвищення ефективності в діяльності політичної опозиції в Україні» [13].

Висновки і перспективи подальших досліджень. У цілому, позитивно оцінюючи ситуацію з дослідженнями проблем політичної опозиції у вітчизняному політологічному дискурсі, слід сказати наступне.

Вітчизняні дослідники в основному спеціалізуються на традиційних напрямках аналізу проблем політичної опозиції, які сформувалися в науковому співтоваристві ще наприкінці минулого століття. Тобто, у центрі

уваги політологів перебувають загальні (переважно етимологічного й історичного характеру) моменти; проблеми інституалізації парламентської опозиції та перспективи розвитку цього інституту на сучасному етапі українського державотворення.

Поza зоною дослідницьких стратегій в основному залишаються аспекти, пов'язані з нормативно-правовим оформленням статусу опозиції в провідних західних країнах світу. Можна погодитися із твердженням О.М. Масловської, що у «переважній більшості країн опозиційна діяльність окремими законами не регулюється, більш того термін «опозиція» не є характерним для зарубіжного законодавства» [див., напр., 9].

Але, якщо розглядати опозиційну діяльність як один з видів колективної політичної поведінки (а, саме, протестної, конфліктної [див., напр., 1; 15]), то в зону дослідницького інтересу попадають ті нормативно-правові аспекти, які повинні забезпечувати легітимацію поля існування цього виду соціально-політичної взаємодії.

Виходячи із цього, перспективи подальшого наукового аналізу проблемного поля політичної опозиції у вітчизняному політологічному дискурсі, насамперед, пропонується пов'язувати з посиленням теоретико-методологічної складової його існуючих дослідницьких стратегій, насамперед, через звернення до основних положень конфліктологічного підходу (ідеям та постулатам Р. Дарендорфа, А. Обершалла, Дж. Рекса та ін.).

ЛІТЕРАТУРА

1. Берестова Г. І. Опозиція як форма прояву політичного протесту / Г. І. Берестова // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. — 2014. — Вип. 15. — С. 84—89.
2. Бондар С. С. Політична опозиція в системі владних відносин України : автореф. дис. канд. політ. наук: спец. 23.00.02 / С. С. Бондар. — Дніпропетровськ, 2008. — 19 с.
3. Бондар С. С. Теоретико-методологічні засади дослідження феномену політичної опозиції / С. С. Бондар // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія. — 2015. — № 1. — С. 24—32.
4. Бусленко В. В. Політична опозиція в перехідних демократіях: категоріальний аналіз феномену / В. В. Бусленко // *Studia politologica Ucraino-Polona*. — 2013. — Вип. 3. — С. 311—317.

5. Вінничук Н. Ю. Політична опозиція як інститут сучасної демократії : автореф. дис. канд. політ. наук: спец. 23.00.02 / Н. Ю. Вінничук. — К., 2007. — 17 с.
6. Ірха К. О. Діяльність політичної опозиції як чинник впливу на мас-медійний портрет України / К. О. Ірха // Політологічні записки : зб. наук. пр. — Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. — Вип. 2 (6). — С. 214—224.
7. Зарецька І. В. Парламентська опозиція як чинник функціонування сучасної демократії : автореф. дис. канд. політ. наук: спец. 23.00.02 / І. В. Зарецька. — К., 2007. — 17 с.
8. Кукуруз О. В. Політична опозиція в Україні та Республіці Польща в умовах демократичної трансформації: порівняльний аналіз : автореф. дис. канд. політ. наук: спец. 23.00.02 / О. В. Кукуруз. — К., 2008. — 24 с.
9. Масловська О. М. Політична культура опозиції в умовах становлення демократії [Електронний ресурс] / О. М. Масловська // Політологічні записки. — 2012. — № 6. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Polzap_2012_6_24.pdf
10. Морарь М. В. Політична опозиція як невід'ємний компонент демократичного суспільства і правової держави / М. В. Морарь // Грані. — 2014. — № 7. — С. 102—107.
11. Пеньковська Н. К. Інституціоналізація парламентської опозиції як складова підвищення ефективності урядування / Н. К. Пеньковська // Актуальні проблеми політики. — 2014. — Вип. 53. — С. 259—267.
12. Піскарьова Н. І. Політична опозиція як інститут демократії та суб'єкт політичного процесу сучасного українського суспільства : автореф. дис. канд. політ. наук: спец. 23.00.02 / Н. І. Піскарьова. — Одеса, 2008. — 18 с.
13. Поліщук І. О. Інститут політичної опозиції за умов транзитивного державного режиму в Україні [Електронний ресурс] / І. О. Поліщук // Державне будівництво. — 2011. — № 1. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeBu_2011_1_39.pdf.
14. Росенко М. І. Парламентська опозиція: сутність і політичний імідж, участь у політичному житті / М. І. Росенко // Актуальні проблеми державного управління. — 2010. — Т. 2. — С. 289—299.
15. Ткаченко Т. В. Опозиція як політичний інститут і форма суспільного протесту [Електронний ресурс] / Т. В. Ткаченко. — Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=77&c=1802>.
16. Ткаченко Т. В. Опозиція як чинник формування демократичної політичної системи в Україні : автореф. дис. канд. політ. наук: спец. 23.00.02 / Т. В. Ткаченко. — К., 2009. — 22 с.
17. Цимбалюк Д. І. Дослідження інституту опозиції в сучасній Україні / Д. І. Цимбалюк // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». — 2013. — № 4 (18). — С. 111—121.